

Mokyklinės teatro pedagogikos plėtra Lietuvoje: idėjų aspektas

Vida Kazragytė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Meninio ugdymo katedra,
Studentų g. 39, 08106 Vilnius, el. paštas vida.kazragyte@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje, remiantis daugiaaspekte analize, sukuriama visuminis mokyklinės teatro pedagogikos raidos vaizdas nuo XX iki XXI a. pradžios. Parodoma, kaip pradėdant praejusio amžiaus 8-uoju dešimtmečiu mokyklinės teatro pedagogikos idėjų plėtra buvo palaikoma administracinėmis priemonėmis (vadovų ir mokytojų rengimas, mokomojo teatro dalyko įvedimas). Atskleidžiamos mokyklinės teatro pedagogikos puoselėtojų J. Geniušo, B. Sruogos, Z. Buožio, R. Ercmonienės ir kt. idėjos.

Esminiai žodžiai: *mokyklinė teatro pedagogika, teatro dalykas, teatro egzaminas.*

Įvadas

Mokyklinės teatro pedagogikos, t. y. pedagogikos, susijusios su vaikų ir jaunimo teatrinio ugdymu, šaknys Lietuvoje siekia XVI–XVIII amžių. Tuomet veikusiose jėzuitų kolegijose įvairios teatro formos buvo įtrauktos į humanitarinio pobūdžio mokymo planą, vadinamą „Ratio Studiorum“. Teatro kaip mokymo metodo taikymas ir teatro vaidinimų rengimas mokyklose buvo kruopščiai apgalvotas, tikslingas, giliai integruotas. Teatras kaip edukacinė meninė priemonė turėjo ypatingą statusą įgyvendinant svarbius to meto švietimo tikslus. Tai matyti iš istorikų, literatūrologų, teatrologų darbų (Zaborskaitė, 1984; Rabikauskas, 2002; Ulčinėitė, 2008; Truskauskaitė, 2009). Uždarius kolegijas, jėzuitiškojo mokyklinio teatro tradicija nutrūko, o kartu primiršta ir nemažai reikšmingų pedagoginių idėjų.

Vėlesniais laikais mokyklinė teatro pedagogika Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, nebebuvo taip rūpestingai globojama. XX a. pirmojoje pusėje besikuriančiose bendrojo lavinimo mokyklose teatras neįėjo į privalomojo mokymo turinį, nes jį sudarant dau-

giau remtasi pragmatiniu, scientistiniu (vertinančiu mokslo žinias) požiūriu. Teatras turėjo tenkintis popamokinės veiklos statusu. Ir tik XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje vėl stebimas teatro švietimo Renesansas. Visuomenėje kyla plačiai suprantamos *teatro edukacijos* banga. Populiariėja, intensyvėja vaikų ir jaunimo teatrinė veikla, į bendrojo lavinimo mokyklas įvedamas teatro mokomasis dalykas. Atsiranda netgi nauji teatrinės edukacijos proceso veikėjai, kaip antai *mokytojaujantys aktoriai* ir kt. Galima sakyti, kad teatro menas sparčiai pritaikomas patiems įvairiausiems mokymo ir mokymosi poreikiams tenkinti. Teatras tampa viena iš formų, kuria iššaknyja darnaus vystymosi švietimas, siekiantis inicijuoti visuomenėje pozityvius pokyčius ir tam sutelkiantis dėmesį į naujų reikalingų kompetencijų įgijimą (Bruzgelevičienė, 2006). Ryškesnis tampa dvasinis, o kartu ir meninis švietimo metmuo. Tam, kad atlieptų naujus visuomenės švietimo poreikius, mokyklinio teatro pedagogika Lietuvoje taip pat keičiasi. Tačiau jos raidą bei plėtrą grindžiančios idėjos nėra nuodugniau apsvaistytos, tik kiek paliestos nagrinėjant metodologines problemas (Tupikienė, 1988; Savukynaitė, 1988; Poškienė, 1996; Ercmonienė, 2001; Buožis, 2012). Kyla klausimas, kaip atrodo mokyklinės teatro pedagogikos plėtros visuminis vaizdas? Kokios idėjos atliko „varomosios jėgos“ vaidmenį šioje plėtroje? Kokie pagrindiniai veiksniai tam turėjo didžiausią reikšmę?

Todėl šio tyrimo **objektas** – mokyklinės teatro pedagogikos Lietuvoje plėtros XX–XXI a. pradžioje idėjos. Tyrimo **tikslas** – išryškinti pagrindines mokyklinio teatro pedagogikos plėtrą grindžiančias idėjas. **Tyrimo uždaviniai**: 1) aptarti administracinius veiksmus, skatinusius mokyklinės teatro pedagogikos idėjų plėtrą; 2) atskleisti mokyklinės teatro pedagogikos idėjų šaltinius, jų turinį; 3) numatyti tolesnės mokyklinės teatro pedagogikos plėtros kryptį.

Tyrimo metodai: teatrinio ugdymo teorijos, metodikos, didaktikos literatūros, švietimo dokumentų, praktikos pavyzdžių analizė, interpretavimas, sisteminimas, vertinimas.

Tyrimo rezultatai. 1. XX a. pirmojoje pusėje Lietuvos švietimo ministerija skatino mokyklose rengti teatro vaidinimus (Urba, 1988). Juos daugiausia rengė mokytojai savamoksliai, entuziastai. Vaidinimai tapdavo įsimintinu įvykiu dėl neįprastumo to meto gyvenime bei bendros kultūrinės nuotaikos. Štai Joniškio rajono Kriukų šešiametės pradinės mokyklos archyvai liudija, jog 1937–1938 m. m. mokyklos vedėjas J. Bučas kartu su mokytojais gruodžio 26–27 dienomis parengė programą mokiniams ir visuomenei. Programą sudarė vaidinimas „Miško muselė“, choro ir skudučių ansamblių pasirodymas (*Kriukų mokykla: praeitis, atverta dabarčiai*, 2012). Tuo metu mokytojai rengė ne tik mokyklų, bet ir pirmuosius lietuviškus kaimų, miestelių bendruomenių vaidinimus. Antai pradžios mokyklos mokytojas Teofilis Sukackas 1920 m. pirmą kartą Margionyse (Varėnos r.) pastatė A. Vilkutaičio-Keturakio komediją „Amerika pirtyje“. Nuo tol Margionyse veikia garsus kaimo teatras.

Mokyklos teatre patirtas išpūdis ne vieną paskatino pasukti meno keliu, atskleisti talentus ir gebėjimus ateityje. O dabartyje – esant mokiniams dar mokyklos suole – tai įvykdavo nebent atsiktinai. Pagrindinė to priežastis – mokytojų pasirengimo trūkumas.

B. Sruoga rašė: „gimnazijoje nuolat vyksta visokie vakarėliai, vaidinimai, deklamacijos. <...> Mokinius paruošti turi mokytojas. O kaip jis gali juos paruošti, jei pats to niekuomet nesimokė?“ (1994, p. 260). Šią spragą bendro pobūdžio patarimais bandė užglaistyti teatro menininkai bei teatro mene išprusę pedagogai V. Kvietkauskas (1927), J. Geniušas (1929), Z. Kuzmickis (1929), D. Čiurlionytė-Zubovienė (1946) ir kt.

Tai buvo laikas, kai iš naujo, nuo jėzuitų kolegijų laikų, bandyta apibrėžti vaikų vaidinimų mokykloje tikslus, nusakyti metodiką. Lengva nebuvo. J. Geniušas rašė, kad vaikų teatro tikslai yra platesni nei suaugusiųjų teatro. Nepakanka tik pastatyti vaidinimą. Vaidinimas dar turįs mažuosius artistus kultūrinti bei stiprinti jų visuomeniškumo jausmą. Geriausia tai daryti remiantis teatro kaip žaidimo samprata. „Sistemiškai organizuoti, sutikslinti, sukultūrinti, suidėjinti vaikų žaidimai ir sudarys vaikų teatro, pilna to žodžio prasme, pagrindus“, – dalijosi mintimis pedagogas (Geniušas, 1968, p. 221). Viena šiuolaikiškiausių J. Geniušo minčių yra ta, jog būtina labiau atsižvelgti ne į suaugusiųjų, bet į vaikų interesus. „Statant spektaklius, išievojama daug laiko ir jėgų, išlaidų. Mat mokytojas, patsai suaugęs būdamas, visą scenos įrengimą taiko suaugusiųjų skoniui <...> tie rūpesčiai, tasai nervinimasis visai nereikalingi, jeigu vaikų spektakliai taikomi ne suaugusiems, o vaikų skoniui“ (Geniušas, 1968, p. 193–194). Pedagogas rūpinosi, kad vaikų ir ypač mokykliniai vaidinimai būtų susieti su mokomųjų dalykų turiniu, neliktų „priedėliu prie kasdieninio mokyklos darbo“ ir siūlė rengti vaidinimus literatūros, istorijos pamokų pagrindu. Ši jo mintis, skleista laisvojo auklėjimo idėjų pagrindu (Dewey, 1934), dažniausiai įgyvendinta pradinėse mokyklose. Vaidyba tapdavo kūrybinės išraiškos būdu, padedančiu pritaikyti įgytas žinias, parodyti išmokimą. Istorikė M. Karčiauskienė (1990) pateikia pavyzdį, kaip apie 1930 m. vaikai, mokydamiesi temą „Šilima ir šaltis“ skaito straipsnius bei eilėraščius, skaičiuoja ryto ir dienos temperatūrų skirtumus, piešia dienos ir savaitės temperatūrų linijas, vaizduoja spalvomis vasaros ir žiemos landšaftus, lipdo *snieginį*, galiausiai, naudodamiesi turimais žaidimo gebėjimais, inscenizuoja žiemą bei vasarą. Tokiu būdu išryškėjo *pedagoginė* arba *taikomoji* teatro mokykloje paskirtis.

Kartu buvo svarstoma ir vaikų *meninio ugdymo* per teatrą paskirtis. B. Sruoga pabrėžė, jog mokyklinių spektaklių uždaviniai ir formos skiriasi nuo suaugusiųjų teatro, tačiau, jo nuomone, šis skirtumas slypi... meniškume. Jis skeptiškai vertino idėją organizuoti teatrą žaidimų pagrindu, primenantį, jo žodžiais, „vaikų kambarį, kur keli susirinkę pipirai žaidžia, tai yra, vaidina“ (1936-03-28, p. 2). Teatras turįs būti kultūrinio ugdymo faktoriumi, teikti „atitinkamą, bet meniškai vertingą turinį“ (1936-04-04, p. 2). Kartu apgailestauja, kad vaikas neturi aktoriumi kūrėjui reikalingų gebėjimų, ir abejoja vargu ar išvis vaikų vaidinimai gali būti rodomi viešai. Jo manymu, į sceną turėtų išeiti užaugę „jauni aktoriai“, kai jie „pradės sąmoningai veikti ir pajus menišką atsakingumą“ (1936-04-06, p. 2). Šios B. Sruogos mintys, deja, tuo metu neįgavo aiškesnių įgyvendinimo kontūrų.

2. Nuo 8-ojo dešimtmečio mokyklinės teatro pedagogikos plėtrai naujų impulsų davė profesionaliojo teatro pedagogai. Skatinant mėgėjų saviveiklą, 1971 m. buvo įkurta Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetai. Juose pedagogais pradėjo dirbti aktoriai,

režisieriai Z. Buožis, E. Savukynaitė, A. Radvilavičius, P. Gaidys, P. Bielskis, G. Šimkus ir kt. Kartu pradėti kurti pedagoginiai vaikų teatrinės veiklos pagrindai, remiantis profesionaliojo aktorius rengimo principais, K. Stanislavskio „sistema“. Įvestas parengiamasis (studijinis) vaikų vaidybos įgūdžių lavinimo etapas. Netrukus pasirodė pedagoginį darbą šiame etape nušviečiantis metodinis leidinys (Žebrauskas, 1975). Greitu laiku išryškėjo dvi mokyklinio teatro pedagogikos kryptys: *žaidiminė* ir *meninė*. Pirmoji, *žaidiminė*, kryptis laikėsi J. Geniušo suformuluotos vaikų vaidinimo žaidimo sampratos. Ją sustiprino ir tuo metu profesionaliajame teatre išpopuliarėjęs spektaklio žaidimo žanras, pasiekęs Lietuvą iš Jaunojo žiūrovo ir kitų rusų teatrų (Urba, 1988). Parengiamajame etape vaikai atlikdavo žaidiminio pobūdžio užduotis, kurdavo etiudus, apskritai, pajusdavo kūrybinę laisvę ir atsiskleisdavo. Tai matyti ir iš pirmosios R. Ercmonienės knygos vaikų dramos būrelio vadovui (2001). Kita vertus, vadovai „tą pusiau įsisąmonintą vaikų aktorystę – žaidimą“ (Tapinienė, 1988, p. 120) daugiau skatino ir naudojo, nei ugdė. Žaidiminis teatras buvo pakankamai demokratiškas, rėmėsi vaiko spontaniška improvizacija režisieriaus pateiktose situacijose. Dėl to vaikų teatrų skaičius išaugo. XX a. pabaigoje jų priskaičiuota iki 1500 (Šimkus, 2003). Tačiau netrukus išryškėjo ir tokio teatro trūkumai. Nepaisant žaidiminės nuotaikos, spektaklis būdavo orientuojamas į „meninį rezultatą“. Netiesiogiai tai reiškė, kad „mokinių teatrinė saviveikla“ turėjo prilygti numanomam profesionaliojo teatro „lygiui“. Beje, ir šiandien ši orientacija tebėra gyva. Reikalavimai „užtikrinti aukštą teatrinio mokymo ir spektaklių meninį lygį“ (Vaigauskaitė, 2007, p. 117), o ne savitus – vaikiškus, ištirpdo vadovų režisierių darbe pedagoginius tikslus ir kartu – meniškumą. Atsirado daug menkaverčių, sustabarėusių, profesionalų teatrą pamėgdžiojančių vaidinimų. Apskritai pernelyg sureikšmintas tiek vaiko žaidiminė, tiek režisieriaus saviraiška. Taip ir liko neapsispręsta, kokie yra vaikų vaidinimų tikslai – *parodomieji* ar *ugdomieji*, ir atitinkamai kokia metodika yra tinkama.

Meninę mokyklinio teatro pedagogikos kryptį daugiausia plėtojo E. Savukynaitė (1988), Z. Buožis (2012), praktikoje – Klaipėdos fakultetų absolventai L. Adomaitienė, G. Kutkauskas, J. Daraškevičius, G. Germanavičienė, L. Zubė ir kt. Buvo gana aiškiai pabrėžti pedagoginiai ir meniniai vaikų teatro tikslai, pasiūlyta metodika, kuri savo ruožtu rėmėsi menine teatro kūrybos tradicija, tik jautriai *pritaikyta* prie vaidinančio vaiko galimybių. Z. Buožis laikėsi minties, jog vaidinimai-žaidimai – tik „pirmas laiptelis į meninius vaidinimus“ (2012, p. 146). Parengiamasis etapas turįs parengti vaikus meninei improvizacijai, atsiskleidžiančiai paties vaidinimo metu. Kita vertus, vadovas turįs sukurti vaidinimo sandarą, kuri būtų palanki vaiko persikūnijimui į jo išgales atitinkantį vaidmenį ir meniškai improvizuoti: ne naudoti turimas, bet sukurti reikalingiausias, tiksliausias priemones. Vertindamas Kuršėnų kultūros namų vaikų teatrą „Ikaras“ (vadovai Leontina ir Petras Valskiai), Z. Buožis yra pastebėjęs: „*Toks teatras padeda ugdyti asmenybę. Ne tik pramoga jis. Jis padeda ugdyti tas vaikų savybes, kurių gyvenime ne kartą labai prireiks. Kuršėniškių pasirodymams apibūdinti, jaučiu, galiu pavartoti žodį meniškumas, o tą ne visada galiu pasakyti apie profesionalius kolektyvus*“ (2012, p. 22–23).

Taigi, šiame laikotarpyje mokyklinės teatro pedagogikos idėjos subrendo, išsiplėtojo ir, deja, išsiskyrė.

3. Teatro integracija į bendrojo ugdymo turinį. 1988 m. kartu su Lietuvos Atgimimu prasidėjusi švietimo reforma davė visiškai naują postūmį mokyklinės teatro pedagogikos idėjų plėtrai – šįkart į bendrojo ugdymo turinį. Švietimo reformos kūrėjai (M. Lukšienė, D. Kuolys, Ž. Jackūnas ir kt.) siekė, kad visiems besimokantiejiems skirtas turinys pabrėžtų humanistinio, humanitarinio, vertybinio ugdymo svarbą (Bruzgelevičienė, 2008). Todėl šalia įprastos neformaliajam švietimui priskiriamos vaikų teatrinės veiklos pradėta teatro kaip mokomojo dalyko bei vaidybos kaip atskiros meninio ugdymo srities integracija į bendrojo ugdymo turinį. Ši integracija iš esmės rėmėsi dalykine meninio ugdymo samprata, sukurta Jungtinėse Amerikos Valstijose. Plačiausiai su ja susipažinta iš 2000 m. išėjusio V. Matonio sudaryto šios sampratos kūrėjų teoretikų darbų rinkinio „Šiuolaikinės meninio ugdymo idėjos JAV“. Pagrindinė sampratos idėja – ugdyti *vaiką kaip menininką*. Tokiu būdu toliau buvo plėtojama *meninė* mokyklinio teatro kryptis tik kitu – oficialiu mokomojo dalyko ar vaidybinės veiklos – statusu. Teatro integracija vyko palengva ir užtruko iki pat šių dienų.

Pirmiausia 1992 m. išėjusioje eksperimentinėje vaikų darželių programoje buvo įdėtas skyrius „Dramatizacija“. 1993 m. šis skyrius įėjo į Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintą vaikų darželių programą „Vėrinėlis“. Panašiu laiku kilo teatro pamokų iniciatyva. Pirmosios teatro pamokos pradėtos vesti keliose Lietuvos vidurinėse mokyklose (Panevėžio Juozo Miltonio, Klaipėdos Simono Dachso, Vilniaus Simono Stanevičiaus, mokytojai A. Želvys, L. Vilkytė, J. Mačionytė ir kt.). Remiant šią praktiką, 1996 m. publikuota ministerijos patvirtinta dramos (teatro) papildomojo ugdymo ir pasirenkamojo dalyko bendroji programa I–XII klasėms. Joje pirmą kartą pabandyta apibrėžti teatro dalyko paskirtį, suformuluoti mokyklinio lygio teatro ugdymo turinį (temas, veiklas, gebėjimus, žinias). Ja remiantis 2000 m. buvo parengta bendroji teatro programa, skirta profiliuotam viduriniam mokymui. Nuo 2000–2001 m. m. teatras kaip pasirenkamasis dalykas įeina į vidurinio ugdymo turinį. Esant galimybei, siūloma teatro dalyką įtraukti į pradinio bei pagrindinio ugdymo programas.

Vėlesnėse teatro programose (2002 m. vidurinio ugdymo, 2003 m. priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo) buvo suformuluoti teatrinio išsilavinimo standartai. Jose aprašytas ne indėlis (ne veiklos ar temos), bet laukiami ugdymo rezultatai – „ką mokiniai turėtų žinoti ir gebėti“ (Motiejūnienė, Žadeikaitė, 2009). Tai labiau išryškino dalyko esminę paskirtį – ugdyti vaiką kaip įvairialypį teatro kūrėją bei suvokėją. 2008 m. pradinio ir pagrindinio ugdymo bei 2011 m. vidurinio ugdymo teatro programose mokinių ugdymo rezultatai (numatomos kompetencijos) aprašomos detalčiau: išskiriamos žinios, supratimas, gebėjimai, nuostatos. Šiomis teatro programomis rekomenduojama naudotis ir neformaliajame ugdyme, kuris taip pat orientuojamas į kompetencijų ugdymą (*Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija*, 2005). 2012 m. ministerijos patvirtinta teatro brandos egzamino programa, pagal kurią įvertinami,

pripažįstami bei įprasminami teatro mokymosi rezultatai valstybinio mastu (*Menų brandos egzamino programa*, 2012).

2013 m. vaidyba integruota į Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašo projektą (2013). Šiuo dokumentu baigta prieš dvidešimtį metų prasidėjusi teatro integracija į ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio bei vidurinio ugdymo turinį reglamentuojančius dokumentus. Teatro dalykas Lietuvoje įvestas nevēluojant, panašiu laiku, kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Kandoje, Australijoje. Kaimyninėse šalyse, kuriose iki šiol stipri taikomoji, o ne meninė mokyklinio teatro kryptis, atskiros teatro dalyko bei sisteminės teatro integracijos iki šiol nėra (plg. Latviją, Estiją, Lenkiją, Skandinavijos šalis) (Kazragytė, 2013).

4. Teatro mokytojų rengimas, mokytojaujantys aktoriai. Viena iš mokyklinės teatro pedagogikos plėtros idėjų – teatro mokytojų rengimas. Iki šiol vaikų ir jaunimo teatrinės veiklos vadovais daugiausia dirba teatro meno krypties studijas baigę absolventai. Kai kurie iš jų įgijo pedagogines kompetencijas ne tik praktikos keliu, bet ir baigdami atitinkamas studijų programas. Nuo 2003 m. Lietuvos edukologijos universitete Meninio ugdymo katedroje prof. habil. dr. V. Matonio iniciatyva vykdoma teatro meno pedagogikos magistratūros programa. Per 10 metų ją baigė arti 40 absolventų. Vienas iš svarbių šių studijų tikslų – skatinti teorinę mokyklinės teatro pedagogikos mintį. Magistrantai mokliškai apibendrina savo bei kitų pedagogų darbo patirtį, gilinausi į pedagoginių problemų sprendimus, padedančius pasiekti savitų, vaiko ar jaunuolio subrendimą atitinkančių meninių rezultatų. Nuo 2005 m. šioje katedroje vykdoma teatro pedagogikos pagrindinių studijų programa. Joje siekiama suderinti būsimo teatro mokytojo meninį rengimą su pedagoginiu, didaktiniu, tiriamuoju. Šią programą dėstantys profesionaliojo teatro aktoriai doc. V. Kontrimas, lekt. S. Visockaitė, asist. G. Jokubauskaitė, asist. D. Sarapinas, šokėjai lekt. I. Šimukauskienė, asist. E. Vizbaraitė-Vaičiulienė, muzikė lekt. Ž. Jautakytė perteikia šiuolaikinio teatro sampratą. Jie moko būsimum pedagogus kurti teatro spektaklį kaip prasmingą tekstą, kuriame svarbus ne tiek socialinės tikrovės atvaizdas, kiek filosofiniai klausimai, reiškiami meniniu nuotaikų, santykių kūrimu. Programos studentai, vadovaujami pedagogų, 2014 m. parengė baigiamuosius kūrybinius darbus – mokinių vaidinamus etiudus pagal klasikinę pasaulinę dramaturgiją: Ž. B. Moljero „Tartiufa“, A. Jarry „Karalių Ūbą“, H. Pinterio „Sargą“, S. Becketto „Belaukiant Godo“. Didelė jų dalis gali būti įvertinta kaip aukšto meniškumo. Tai rodo, kaip toli pažengta nuo 1988 m. vienos žymios mokyklinio teatro vadovės ištarto nuosprendžio, jog „liūdna žiūrėti į Čechovą ar Šekspyrą mokinių scenoje“ (Tapinienė, 1988, p. 121). Laikas pakoregavo šį požiūrį. Būtent, meninė literatūra skatina būsimum teatro mokytojus ir jų auklėtinius augti, mąstyti, pasitikėti savimi ir eiti savo meninės interpretacijos keliu. Taip palengva išsivaduojama nuo vergavimo formaliam „meniniam lygiui“. Svarbiausia, per meninę teatro kūrybą ugdoma asmenybė „čia ir dabar“.

Mokyklinės teatro pedagogikos idėjų gausą savaip papildo *mokytojaujantys aktoriai*. Dauguma iš jų, pradėję ugdomąjį darbą su vaikais ir jaunimu, siekia ir pedagoginių žinių.

Mokytojaujantys aktoriai turi neįkainojamas šiuolaikines menines kompetencijas, kurių stokoja jau dirbantys mokytojai. Todėl kūrybinės partnerystės tarp mokytojų ir aktorių gali būti labai vaisingos.

5. Teatro didaktikos kūrimasis. Apie didaktiką mokyklinėje teatro pedagogikoje iki šiol nebuvo užsimenama. Nagrinėjant neformaliojo švietimo vaikų teatrinę veiklą, daugiau kalbama mokymo metodų, organizavimo, spektaklių vertinimo, bet ne didaktikos klausimais. Neatsitiktinai ir įvedus teatro dalyką, dėmesys pirmiausia buvo sutelktas į naujų ar tinkamų metodų paiešką. Antai 1994–1997 metais manyta, kad *dramos* metodas automatiškai padės išspręsti ir teatro dalyko mokymo klausimus (*Mokykla. Drama mokykloje*, 1997). Deja, taip neatsitiko.

Didaktikos sąvoka mokyklinėje teatro pedagogikoje pradėta vartoti kartu su teatro dalyko įvedimu bei teatro pedagogikos studijų programos vykdymu. Tačiau, palyginti su teatro įsitvirtinimu, bendrąjį ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose teatro didaktikos kūrimasis atsilieka. Tam tikros teatro mokymo nuostatos buvo nusakytos tik bendrosiose programose (2002, 2003, 2008, 2011), metodinėse rekomendacijose (*Pagrindinio ugdymo metodinės rekomendacijos*, 2009; *Vidurinio ugdymo metodinėje medžiagoje*, 2012), vienoje mokytojo knygoje (Melnikova, 2007). Kol kas nėra darbų, skirtų teatro didaktikai kaip teorijai. Teatro didaktikos pagrindinių teorinių idėjų kūrimo poreikis didžiulis. Nebus klaida teigti, jog teatro didaktika yra pagrindinis dalykas, nuo kurio priklauso teatro pamokų, užsiėmimų, apskritai visos teatro integracijos į bendrąjį ugdymą kokybė.

Didaktika iš esmės skiriasi nuo metodikos. Pasak šių dienų vokiečių edukologo A. Helmkės, „nepriekaištingo mokymo metodo nėra ir niekada nebus“ (2012, p. 77). Kitaip tariant, pagrindinis yra ne metodo klausimas, o koku tikslu ir kaip veiksmingai metodas taikomas.

Didaktika yra sistema, apimanti *tikslą, turinį, metodus, strategijas* (Rajeckas, 1999; Jovaiša, 2007; Targamadzė, 2009). Iš mokytojo tikimasi, kad jis demonstruos didaktinį sisteminį mąstymą bei gebės jį pagrįsti, vertinti (Kansanen, Meri, 1999). Taigi mokytojas turi ne taikyti metodus, ne vykdyti veiklas, bet kūrybiškai *pritaikyti* tikslus, turinį, metodus prie besimokančiųjų poreikių ir padėti jiems mokytis, tobulėti. Teatro dalyko didaktika kaip tam tikra teorija turi padėti mokytojui pasiekti bendrosiose programose aprašytų mokymosi pasiekimų. Tai reiškia, kad mokytojas turėtų įgyti kompetencijų taip veikti, kad mokinys gebėtų savarankiškai atlikti kūrybines užduotis bei užduotis, reikalaujančias žinių ir supratimo (*paaiškinti, argumentuoti* ir pan.). Mokytojo didaktinės kompetencijos turi laiduoti mokinio kompetentingumą, įgytų gebėjimų perkeliamumą į kitas naujas situacijas.

Tai iš esmės keičia iki šiol įprastą vaikų teatrinės veiklos vadovo ar režisieriaus vaidmenį. Teatro mokytojas *nuo veiklos* organizavimo pereina *prie mokymosi užduoties kūrimo, taikymo, vertinimo*. Organizuodamas teatro veiklą, vadovas perdėm nesirūpina

įgūdžių ir žinių eksplikavimu. Žinias ir įgūdžius mokinys įgyja toje veikloje betarpiškai veikdamas. Tačiau šis „betarpiškumas“ ir tampa pagrindine kliūtimi perkeltiant gebėjimus į kitas situacijas. Tuo tarpu teikiant mokymosi užduotį, susijusią, tarkime, su vaidyba, paaiškinamos tam tikros procedūrinės žinios, tai yra, „kaip“ vaidinama, „kaip“ kuriamas personažas, arba padedama žinių supratimą susikurti iš įgytos patirties. O užduoties atlikimas vertinamas pagal kūrybišką žinių naudojimą. Apskritai, mokant dalyko, išryškinama taikomoji žinių, gebėjimų paskirtis. Svarbiausia, kad mokiniai įprasminėtų dalyko mokymąsi asmeninėje meninėje raiškoje (vaidindami, kurdami vaidinimą) bei interpretuodami sukurtus spektaklius.

6. Teatro brandos egzamino rezultatai taip pat teikia idėjų tolesnei mokyklinės teatro pedagogikos raidai. 2013 m. pirmą kartą vykdytas teatro brandos egzaminas. Nors jame dalyvavo nedidelis skaičius abiturientų ($n = 18$), egzamino vykdymas yra svarbus veiksnys, siekiant bendrų sutarimų dėl teatro mokymosi pasiekimų bei jų vertinimo, realiai įprasminant teatro dalyko mokymąsi. Be to, ir tarptautiniu mastu pripažįstama, jog egzamino ar kito išorinio vertinimo galimybė stiprina menų dalyko mokymo kokybę bei statusą visuomenėje (*Meninis ir kultūrinis ugdymas Europos mokykloje*, 2009). Teatro brandos egzaminas Lietuvoje siekia įvertinti ir galutinį rezultatą – mokinio kūrybinį darbą (teatro etiudą arba vaidmenį), ir šio darbo kūrimo bei mokymosi procesą. Pastarojo įvertinimui įvestas kūrybinio darbo aprašas. Egzamino metu įvertinamas ir kūrybinio darbo bei jo aprašo pateikimas komisijai (*Menų brandos egzamino programa*, 2012).

Teatro brandos egzamino vykdymas reikalauja naujų, platesnių mokytojo kompetencijų. Pirma, mokytojas turi gebėti vadovauti mokinio kūrybinio darbo ir jo aprašo parengimo procesui. Vadovaudamas jis turi padėti mokiniui ugdytis bendrąsias kompetencijas: asmeninę ir mokėjimo mokytis (laiko, išteklių planavimo bei valdymo, šaltinių panaudojimo ir kt.), kūrybos (kūrybos procesų pažinimo, reflektavimo ir kt.), socialinę (darbo su grupe ir grupėje, kūrybinės idėjos socialinio aktualumo pajautimo ir kt.). Antra, mokytojas turi padėti mokiniui sieti kūrybinį procesą su mokymusi, vykstančiu tiek stebint spektaklius, aiškinantis galimus bei alternatyvius kūrimo būdus, priemones, tiek išgaunant naujų žinių iš savo patirties. Trečia, mokytojas turi padėti kūrybos ir mokymosi procesą aprašyti vartojant tinkamus teatro terminus, sąvokas. Rašto darbas mokiniui turėtų būti kaip mokymosi priemonė, padedanti organizuoti bei artikuliuoti mintis, geriau pažinti kūrybos procesą, kūrybos darbą bei save.

Pirmųjų metų teatro brandos egzamino vykdymo rezultatai parodė, kad dalis teatro mokytojų yra įgiję ir panaudoja minėtas kompetencijas. Kartu išryškėjo ir pagrindiniai trūkumai: 1) kūrybinio darbo aprašas mažai siejasi su kūrybiniu darbu (teatro etiudu arba vaidmeniu). Tai reiškia, kad mokinys parengė kūrybinį darbą mažai įsisažmoninęs žinias bei gebėjimus, kuriuos taikė, ignoravo mokymosi procesą; 2) kūrybinio darbo apraše vyrauja literatūros kūrinio, kurio pagrindu buvo sukurtas etiudas ar vaidmuo, analizė. Mažai analizuojama teatro kūryba; 3) kai kada juntamas formalus mokinio santykis. Egzamino darbo dalis mokinys per mažai panaudoja savo paties asmenybės savikūrai.

Egzamino darbų įvertinimai taip pat pasirodė ne visada adekvatūs, per aukšti.

Teatro brandos egzaminui vykdyti reikalingos mokytojo kompetencijos turėtų būti išryškintos teatro pedagogikos studijų programose, kvalifikacijos kėlimo kursuose.

Išvados

1. Apžvelgus mokyklinės teatro pedagogikos Lietuvoje raidą ir plėtrą nuo XX iki XXI a. pradžios, matyti dideli pokyčiai. Buvę reti, mokytojų entuziastų organizuojami vaidinimai išsirutuliojo į nuoseklią teatrinio ugdymo sistemą, integruotą į visą Lietuvos ikimokyklinio ir bendrojo mokyklinio ugdymo sistemą. Iš pradžių tik sudominusi ir nukreipusi daugiau dėmesį ateityje, mokyklinė teatro pedagogika subrendo vaikų ir jaunimo ugdymui „čia ir dabar“.

2. Pagrindinės idėjos, atlikusios „pažangos“ vaidmenį mokyklinės teatro pedagogikos plėtroje, išryškėjo XX a. pradžioje. Atsakant į klausimą, kokia yra teatro mokykloje paskirtis, išryškėjo dvi kategorijos. Vieni manė, jog svarbiau taikyti teatrą kaip pedagoginę priemonę mokant kitų dalykų, išlaisvinant bendrąjį kūrybiškumą, statant žaidimo pobūdžio vaidinimus. Kiti teigė, kad to nepakanka, skatindami per teatrą siekti meninio ugdymo ir tobulėjimo.

3. Mokyklinės teatro pedagogikos plėtrą ir ypač integraciją į ugdymo turinį lėmė tai, kad daugiau remtasi ir puoselėta meninio ugdymo kryptis. Galima sakyti, jog tai lemtingai, gal net laimingai susiklosčiusių daugelio aplinkybių, ministerijos palaikymo ir, svarbiausia, daugelio teatro pedagogų kūrybos darbų rezultatas. Šiandien mokyklinė teatro pedagogika stovi ant naujo plėtros slenksčio. Paieškos veda gilesnių, ko gero, specifiškesnių ugdymo idėjų link.

Literatūra

Bendrojo lavinimo mokyklos bendroji teatro programa XI–XII klasėms ir išsilavinimo standartai.

Projektas. (2000). *Informacinis leidinys*, 14 (109), p. 27–30.

Bruzgelevičienė, R. (2006). Darna vystymosi švietimo ir Lietuvos švietimo reformos idėjų sąsajos. *Pedagogika*, t. 84, p. 7–14.

Bruzgelevičienė, R. (2008). *Lietuvos švietimo kūrimas 1988–1997*. Vilnius: Sapnų sala.

Buožis, Z. (2012). *Teatras ir jauna siela: mokslo ir metodiniai darbai, inscenizacijos, publicistika*.

Sudarė ir spaudai parengė Vida Kazragytė. Vilnius: Kronta.

Čiurlionytė-Zubovienė, D. (1946). *Jonuko Dunduliuko teatras*. Kaunas: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.

Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York: Putnam.

- Drama (teatras). Bendrojo lavinimo mokyklos programos. Papildomojo ugdymo ir pasirenkamojo dalyko bendroji programa I–XII klasėms.* Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos patvirtinta 1996-06-07, Nr. 8. (1996). Vilnius: Leidybos centras.
- Ercmonienė, R. (2001). *Praktinės režisūros abėcėlė.* Knyga vaikų dramos būrelio vadovui ir dramos mokytojiui. Vilnius: Naujoji Rosma.
- Europos Komisija: švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomoji įstaiga. (2009). *Meninis ir kultūrinis ugdymas Europos mokykloje.* Prieiga per internetą: <<http://www.eurydice.org>>.
- Geniušas, J. (1929). *Dramatizacija ir įscenavimas – mokymo auklėjimo priemonė.* Kaunas: „Spaudos fondo“ leidinys.
- Geniušas, J. (1968). *Rinktiniai pedagoginiai raštai.* Kaunas: Šviesa.
- Helmke, A. (2012). *Pamokos kokybė ir mokytojo profesionalumas: diagnostika, vertinimas, tobulinimas.* Vilnius: Standartų spaustuvė.
- Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašo projektas.* (2013). Grupės vadovė O. Monkevičienė. Prieiga per internetą: <http://www.ikimokyklinis.lt/uploads/files/dir795/dir39/dir1/1_0.php>.
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas.* Vilnius: Gimtasis žodis.
- Kansanen, P., Meri, M. (1999). The Didaktik relation in the teaching – studying – learning process. In *Didaktik / Fachdidaktik as Science (-s) of the Teaching Profession. Thematic Network of Teacher Education in Europe (TNTEE Publications)*. Eds. Fr. Buchbergen, P. Kansanen. 1, (2), p. 107–330.
- Karčiauskienė, M. (1990). *Pradinio mokymo patirtis Lietuvoje (1918–1940).* Kaunas: Šviesa.
- Kazragytė, V. (2009). *Teatro metodinės rekomendacijos pagrindiniam ugdymui.* Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/index.php?-448243960>>.
- Kazragytė, V. (2012). *Teatras. Vidurinio ugdymo metodinė medžiaga.* Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/ugdymas/vidurinis/rekomendacijos/>>.
- Kazragytė, V. (2013). Teatro dalykas Lietuvos mokykloje: ryšiai su edukaciniu kultūriniu kontekstu. *Pedagogika*, t. 111, p. 195–202.
- Kriukų mokykla: praeitis, atverta ateičiai.* (2012). Sudarė Stasė Sinkevičienė. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Kvietkauskas, V. (1927). Vaikų teatras ir auklėjamoji jo reikšmė. *Švietimo darbas*, 10, p. 1056–1060.
- Kuzmickis, Z. (1929). Teatras, inscenizacija ir mokykla. *Švietimo darbas*, 4, p. 291–301.
- Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms.* Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. rugpjūčio 21 d. įsakymu Nr. 1465. (2002). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis, ir pagrindinis ugdymas.* Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa patvirtinta Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. birželio 24 d. įsakymu Nr. 1147. Priešmokyklinio ugdymo standartas, Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos ir išsilavinimo standartai patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. ISAK-1015. (2003). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

- Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Teatras.* (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų vidurinio ugdymo bendrosios programos.* Patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. V-269. Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt>>.
- Menų brandos egzamino programa. Teatro egzamino reikalavimai.* Patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. ISAK-1769. Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/naujienos/bep/menai2013.php>>.
- Melnikova, R. (2007). *Pasaulis – tai scena.* Integruotos teatro ir etikos pamokos 9–10 klasei. Mokytojo knyga. Vilnius: Enciklopedija.
- Mokykla. Drama mokykloje.* (1997). Pedagogikos ir metodikos mėnraštis. Vilnius: Polilogas, p. 1–2.
- Motiejūnienė, E., Žadeikaitė, L. (2009). Kompetencijų ugdymas: iššūkiai ir galimybės. *Pedagogika*, t. 95, p. 86–93.
- Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija.* Patvirtinta 2005 m. gruodžio 31 d. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-2695. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/neformalus%20ugdymas/KONCEPCIJA%202012%2003%2029%20isak%20Nr.%20V-554.pdf>>.
- Pagrindinio ugdymo metodinės rekomendacijos.* (2009). Vilnius: Švietimo plėtotės centras. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/index.php?-448243960>>.
- Poškienė, R. (1996). *Teatrinis vaikų ugdymas.* Klaipėda: Menininkų namai.
- Rabikauskas, P. (2002). Teatras jėzuitų mokykloje. In *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai.* Red. P. Rabikauskas. Vilnius: Aidai, p. 389–405.
- Rajeckas, V. (1999). *Pedagogika – ugdymo mokslas ir menas.* Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Savukynaitė, E. (1988). Kūno plastikos mokymo būdai mokyklos teatre. *Mokykla ir teatras:* straipsnių rinkinys. Kaunas: Šviesa, p. 75–86.
- Sruoga, B. (1936). Vaikų teatras. *Vakarai.* 1936-02-28, 1936-04-04, 1936-04-06.
- Sruoga, B. (1994). *Apie tiesą ir sceną.* Straipsniai apie sceną. Vilnius: Scena.
- Šimkus, G. (2003). *Mėgėjų teatras Lietuvos kultūroje.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Šiuolaikinės meninio ugdymo koncepcijos. Meninio ugdymo teorija JAV.* (2000). Sudarė Vaidas Matonis. Vilnius: Enciklopedija.
- Targamadžė, V. (2010). *12–14 metų mokinių mokymo(si) didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės.* Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusisugdymas.lt/uploads/2009/12/10_09_03_AU_galimybiu_studija.pdf>.
- Tapinienė, V. (1988). Žaidžiame teatrą. In *Mokykla ir teatras:* straipsnių rinkinys. Sud. L. Tupikienė. Kaunas: Šviesa, p. 111–124.
- Truskauskaitė, V. (2009). Katalikiškų bendruomenių teatras: Šiluvos patirtis. In *Šiluva Lietuvos kultūroje* (p. 130–145). Sud. L. Šinkūnaitė, R. Valinčiūtė-Varnė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

- Tupikienė, L. (1988). Mokyklos ir teatro sąlyčio taškai. In *Mokykla ir teatras: straipsnių rinkinys*. Sud. L. Tupikienė. Kaunas: Šviesa, p. 4–18.
- Ulčinaitė, E. (2008). Mokyklinė baroko drama: antikinės dramos tradicijos ir aktualijų atspindžiai. In *Lietuvos jėzuitų teatras: XVI–XVIII a. dramų rinktinė* Sud. E. Ulčinaitė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 11–35.
- Urba, K. (1988). Vaikų teatro ir dramaturgijos savitumas. In *Mokykla ir teatras: straipsnių rinkinys*. Sud. L. Tupikienė. Kaunas: Šviesa, p. 32–50.
- Vaigauskaitė, D. (2007). Mokyklinės režisūros ypatumai: „Šimtakojo patirtis“. In *Mokyklinis teatras: patirtis, problemos, perspektyvos*. Sud. J. Grigaitienė. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, p. 117–122.
- Vaikų darželių programa (eksperimentinė)*. (1991). Lietuvos Respublikos Kultūros ir švietimo ministerijos Leidybos centras.
- Vaikų darželių programa „Vėrinėlis“*. (1993). Rekomenduota Lietuvos Respublikos Kultūros ir švietimo ministerijos Ikimokyklinio ugdymo ekspertų komisijos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Vidurinio ugdymo metodinė medžiaga*. (2012). Vilnius: Ugdymo plėtotės centras. Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/ugdymas/vidurinis/rekomendacijos/>>.
- Zaborskaitė, V. (1984). *Prie Lietuvos teatro ištakų*. Vilnius: Mintis.
- Žebrauskas, V. (1975). *Į pagalbą mokinių dramos būrelio vadovui: metodinė medžiaga*. Vilnius: Lietuvos TSR švietimo ministerija.

The development of school theatre pedagogy in Lithuania: aspect of ideas

Vida Kazragytė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Arts Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, vida.kazragyte@leu.lt

Summary

At the beginning of last century the school theatrical performances were organised by enthusiastic teachers amateurs. The purposes of theatre in schools were considered differently: as a teaching tool and as area of artistic education through theatre.

From the 8th decade of XX century in Klaipėda in higher school the preparing of stage directors for amateur activities was established. There the professional actors worked as theatre teachers. They pushed the artistic trend toward. But the idea of children's theatre as a learning tool through performances grounded on pretend play was also strong. About 1500 of children's theatrical groups aroused in Lithuania.

From 1988 the reform of general education started and through about twenty years the theatre subject or acting was integrated in the system of general education in Lithuania. In 2003 the implementation of theatre pedagogy master study program and in 2005 bachelor study program undertakes. But until now there are no theoretical backgrounds of theatre didactics created. But on the development of didactics the quality of theatre integration in general education depends.

In 2013 the theatre mature examination was implemented firstly. It requires the new competences of theatre teachers. And that is the new directions for theatre pedagogy development.

Keywords: *school theatre pedagogy, subject of theatre, theatre mature examination.*

Įteikta / Received 2014-06-06
Priimta / Accepted 2014-06-20